

NINA • NIKU

FAKTA

Stiftelsen for naturforskning og kulturminneforskning er et nasjonalt og internasjonalt kompetansesenter innen miljøvernforskning. Stiftelsen har ca. 210 ansatte (1994) og omfatter NINA - Norsk institutt for Naturforskning og NIKU - Norsk institutt for kulturminneforskning. FAKTA-ark gir populariserte sammendrag av publikasjoner fra stiftelsen.

Nr. 17 — 1995

Ny viten om rådyr

DE FLESTE mennesker her i landet kan oppleve rådyret året rundt i kulturlandskapene. Det er nettopp i intensivt brukte kulturlandskaper at rådyret som ressurs har størst betydning.

I begynnelsen av rådyrprosjektet i 1989-90 ble det opplyst fra Sør-Sverige at rådyret enkelte steder påførte produksjonsskogen store skader, trass i at man hadde hatt fri avskytning av rådyr, uavhengig av kvoter.

Forvaltning og kunnskap

Det viser at i områder hvor rådyrets kalvetap på grunn av rovdyr er minimale, må forvaltningen av arten baseres på god kunnskap om bestandenes størrelse, og kunnskap om hvordan produksjon, dødelighet og sosiale organisering er sammenheng med tettheten av dyr. Hvis ikke vil bestandene øke ut over områdets bæreevne, med påfølgende ødeleggelse av beitegrunnet, og gi dyr som har dårlig kondisjon.

Undersøkelsene på Storfosna og Jøa

Den raskt voksende bestanden av rådyr på øya Storfosna i Sør-Trøndelag ble studert fra 1990 til 1994. I denne perioden vokste bestanden innenfor det intensivt brukte studieområdet på 8 km² fra 81 dyr våren 1991 til 325 dyr høsten 1993, for å gå ned til 276 dyr våren 1994. Området er et typisk kulturlandskap, med 35 prosent åkerland og 19 prosent eng, mens 33 prosent er lynghei og 12 prosent skog. Studiet baserte seg på oppfølging av radiomerkede dyr, fanget som voksne om vinteren eller som nyfødte kalver. Bortsett fra katter er det ingen rovdyr på Storfosna.

I perioden 1992-93 ble overlevelsen til rådyrkalver på øya Jøa (50 km²) i Nord-Trøndelag undersøkt. Tettheten av rådyr var lav, men området hadde en kraftig bestand av skabbfri rødrev.

Rådyr i kulturlandskap har stor vekstevne

Sommerens Don Juan. Bukkene bruker sommeren på å markere sine territorier. Det er ofte stor overlapping mellom bukkenes territorier, men alle bukker har et kjerneområde som ingen andre bukker får adgang til. I kulturlandskapsområder gir arealer på 5 km² tilfredsstillende muligheter for en forsvarlig forvaltning av rådyr.

Foto: JOHN LINNELL

Rådyr har stor vekstevne i kulturlandskap. Hvis tettheten av dyr er moderat, kan bestanden fordobles i løpet av ett år i områder der det ikke finnes rødrev.

KALVEDØDELIGHETEN øker riktignok under slike forhold, og andelen av kalveproduserende geiter går ned. Kalvedødeligheten de første fem dagene etter fødselen kan utgjøre så mye som 80 prosent av den totale dødeligheten fram mot høsten. Geitenes kondisjon og de klimatiske forholdene vil derfor i stor grad påvirke bestandenes vekstevne.

Rådyrgeitene bruker mye tid og krefter på kalvene og den påfølgende dieperioden; de er derfor følsomme for endringer i tilgangen på beite av høy kvalitet. Reduksjoner i beitetilgangen kan skyldes økning i tetthet av dyr og fysiske endringer av dyrenes beiteområder. I NINAs undersøkelse på Storfosna ble bestandstettheten nær firedoblet i studieperioden. Den første måneden ble det registrert økende dødelighet blant kalver ved moderate tettheter av dyr. Dette kan tyde på at faktorer som har med tettheten å gjøre inntreffer når bestandstettheten overstiger 10-15 dyr pr. km² i åkerlandskap som er dominert av grasproduksjon.

Vinterfôring kan være nødvendig

Vinterfôring av rådyr har et stort og økende omfang både i Norge og Sverige. Vi vet ikke hvilke følger denne fôringen har for rådyrbestanden. I Tyskland har omfattende vinterfôring i ekstreme tilfeller økt tettheten av rådyr kraftig, med store skader på vegetasjonen som resultat.

I Norge vil vinterfôring ofte være nødvendig, fordi store snømengder mange steder gjør det vanskelig for rådyret å skaffe føde.

Radiomerking gir svar

Radiomerking av dyr på vinterfôringsplassene kan gi svar på spørsmål som:

Trekker fôringsplassene til seg dyr fra omkringliggende områder? Hvordan er overlevelsen og produksjonsnivået til vinterfôrede dyr? Hvor utsatt for rovdyr er dyr som samles rundt faste fôringsplasser?

Doblingstid på 1,7 år for bestanden

På Storfosna var doblingstiden for rådyrbestanden 1,7 år fra 1991 til 1994. Vektutviklingen for kalver og åringer var rask i hele perioden, og dyrene oppnådde 70 og 95 prosent av voksenvekt i henholdsvis sin første og andre vinter. Dødeligheten for eldre dyr endret seg lite, mens kalvedødeligheten i den første måneden økte med økt tetthet.

Kalveproduksjonen var høy i hele perioden, men sank fra 2,4 kalver pr. kalveproduserende geit i 1991 til 2,0 i 1994, i tillegg økte andelen geiter som ikke produserte kalv fra ca. 10 prosent i 1991 til 20 prosent i 1994. Det var en klart synkende fødselsvekt med økende tetthet, fra 1560 g i 1992, til 1360 g i 1994.

Det var generelt en lavere vektøkning blant trillinger enn blant tvillinger og enslige kalver. Dette gir seg utslag i større overlevelsessjanser for tvillinger og enslige kalver, men denne typen familieeffekt var mest uttalt i de to siste årene da tettheten av dyr var høy (over 40 dyr/km²).

Ca. 10 dager etter fødselen veier kalvene 3 kg, og de blir da fanget og påsatt ekspanderende halssendere med en levetid på over ett år.

Foto: JOHN LINNELL

Rettet avskyting

Vi vil styrke den framtidige rådyrforvaltningen hvis vi skaffer mer kunnskap om effekter av en rettet avskyting. Rådyrgeita lever lenge, og de polygame bukkene kan parre seg med mer enn én geit. Det er derfor mulig å øke antallet fellinger av rådyr ved å rette avskytingen mot bukk og kalv.

Beskatning

En rådyrbestand kan beskattes for hardt, slik at det oppstår store variasjoner i tetthet innenfor et begrenset geografisk område.

Ledige områder kan raskt fylles opp, med den følge at enkelte grunneiere vil skyte hardt og samtidig få tilførsel av dyr fra nærliggende områder. Dette vil vanskeliggjøre andre grunneieres ønske om å oppnå en stabil høy bestand.

Nytt syn på rådyrets territoriebruk

Bukkens territorielle atferd startet i april med en økning i merkeringsatferd, etterfulgt av en økt aggresjon mot andre bukker. Etter en pause midt på sommeren, økte aggresjonen igjen under brunsten i juli-august. I denne perioden hadde bukkene territorier på 20-40 ha, som overlappet mye med nabobukkens. Bare kjerneområdene hadde liten overlapping.

Geiter drar langt av sted

Det var ingen endringer størrelsen på bukkens territorier i studieperioden, trass i en økning i tetthet fra ca. 10 dyr/km² til 40 dyr/km². De fleste av to-åringene var i stand til å etablere stabile territorier og var involvert i 35 prosent av de observerte parringene. Geitene brukte like store leveområder som bukkene i denne perioden. Under brunsten foretok ca 50 prosent av geitene ekskursjoner opptil flere kilometer fra sitt normale leveområde, hvor de parret seg med bukker de normalt ikke hadde overlappende leveområder med. Alle unntatt to geiter returnerte

til sitt normale leveområde i løpet av noen få dager.

Dominansen blir synlig

Disse resultatene leder oss til et nytt syn på rådyrets territoriebruk. Territoriet er ikke et område som er fritt for konkurranse fra andre bukker, men et område hvor bukken er dominant. Denne arealmessige synliggjøring av dominans vil hindre mange aggressive sammenstøt mellom bukkene.

*

DREPT AV REV: På Jøa ble 48 prosent av kalvene drept av rødrev de første syv ukene etter fødselen. Risikoen for bukkekalver var fire ganger så stor som for geitekalver.

Stoffet er hentet fra

NINA Fagrapport 010

Reidar Andersen, John Linnell, Ronny Aanes:

«Rådyr i kulturlandskapet - Sluttrapport».